

ביאורים

פרק ט"ז עוסק כפי שעולה מן הכותרת שלו בשורשי התשובה. השורשים הם המניעים העמוקים שמביאים אותנו לשוב בתשובה. תהליך התשובה כולל בתוכו מגוון תחושות וחוויות וביניהם: שמחה, תקווה, עונג, פחד, צער, חרטה ועוד ועוד. במהלך הפרק יעמוד הרב קוק על הסיבות שמביאות למגוון התחושות הללו ועל סוגי התשובה השונים בין אדם למקום ובין אדם לחברו ועוד (דילגנו על הפסקאות הראשונות בפרק העוסקות בסתרי תורה).

פסקה ג' עוסקת בחוויית הצער העמוק המלווה את תהליך התשובה. אנו רגילים להתייחס לצער הזה כתופעת לוואי מוכרחת, מעין גלולה מרה שיש לבלוע אם רוצים להירפא מן החטא. אלא שהרב קוק מלמד אותנו להביט בזווית אחרת על תחושת הכאב שמלווה את תהליך התשובה. הוא מלמד שעלינו לשמוח על החוויה הזאת. הכאב והצער הם עדות נאמנה לכך שגרעין האישיות שלנו בריא. דווקא בגלל הגרעין הבריא שקיים בשורש, אנו חשים את הכאב והייסורים שמביאים החטאים על הנפש. הכאב הוא כאב הפער בין הנשמה העליונה שקיימת בתוכנו לבין המקום הנמוך שאליו הולכנו אותה בחטאינו. הפער הזה יוצר את הכאב הנורא. לעתים, לא ברור אפילו איך לתקן את שקלקלנו. עלינו לשמוח על הכאב שמעיד על טהרת הנשמה שבתוכנו ולנוע ממנו לתהליך של תיקון. גם אז, עלינו לזכור ולשנן לעצמנו שהעיקר בתהליך התשובה הוא עצם הרצון לשינוי. פסקה ד' מבררת את ערכה של התשובה שאינה נובעת מרפיון, מפחד או ממניע מחליש אחר. התשובה המעולה היא תשובה שמביאה את כל עוצמת האישיות וגבורתה, ומחברת אותה לרצון ה'. תשובה כזאת לא מקטינה את האדם אלא מגביהה אותו אל-על.

הרחבות

• כח הרצון

הרצון להיות טוב - זהו רוח גן עדן אלהים. ישנם מצבים שבהם האדם אינו יודע כיצד לתקן את חטאי העבר, והדבר מצער אותו. הרב קוק מלמד אותנו שאל לו לאדם להצטער, כיוון שהעיקר הוא השאיפה של האדם להיות טוב, ועצם הרצון הזה צריך לגרום לו אושר. במקום אחר אומר הרב קוק שאושרו של האדם אינו תלוי אלא ברצונו של האדם: "המחשבה שהאושר תלוי במה שהוא חוץ ליכולתו של האדם ממה שהוא חוץ להווייתו וחוץ לרצונו מחשבת פיגול הוא, רשעות וסכלות היא מרופדת... על כן ישרי לב שמחים תמיד, שמחו בה' וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב" [אורות הקודש ג עב].

• תשובה גמורה

אשרי מי שהוא איש כשהוא עושה תשובה. התשובה הראויה היא כשהאדם נמצא בשיא כוחו ואין הוא שב בתשובה מתוך חולשה או חוסר אונים. כך כותב גם הרמב"ם: "איזו היא תשובה גמורה, זה שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשות ופירש ולא עשה מפני התשובה, לא מיראה ולא מכישלון כוח, כיצד הרי שבא על אישה בעבירה ולאחר זמן נתייחד עמה והוא עומד באהבתו בה ובכוח גופו ובמדינה שעבר בה ופירש ולא עבר זה הוא בעל תשובה גמורה, הוא ששלמה אמר וזכור את בוראך בימי בחורותיך עד אשר לא יבואו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ" [רמב"ם הלכות תשובה ב א]. וכך כותב גם השערי תשובה: "בבואו בימים ויחלש כוח היצר לא יקבל שכר על התשובה כאשר בתיקון לבבו בימי בחורותיו" [שער שני לג].

שאלות לדין

א. כיצד אפשר לשמוח ברצון הטוב ההתחלתי, והרי בדרך כלל שמחים רק בדבר שכבר יצא לפועל?

ב. מהו תפקיד הגבורה במהלך התשובה, ומהו תפקיד הרצון הטוב לפי דברי הרב קוק?

ג. אין לשער ואין להעריך את גדלת האשר, שצריה האדם לחוש בעצמו, ברב קרת רוח, אושר החרטה מתוך אותו הצער העדין המצער אותו בעת אשר רוח הקדש והטהרה של התשובה חל עליו, בעת שהוא הולך ומשוטט ברעיון הבוער באשר של חרטה גמורה על כל חטאיו ועוונותיו ופשעיו, בעת שנושמתו מתרפקת באהבה על הוד הקדש והשלמות, מתרפקת על דודה יוצרה ומחוללת מחולל כל ברוך הוא, בעת שפכל לב ובכל נפש רוצה האדם בעמק של חפץ אדיר להיות הולך בתם ובישר, להיות צדיק פועל צדקות, להיות ישר הולך נכוחות. אף על פי שהוא מתלבט מאד איך להוציא את רגליו מתוך הבץ של החטאים, אף על פי שלא נתברר לו כלל וכלל איך מתקנים את העבר כלו, אף על פי שהדרכים המעשיים אינם עדין כלל סלולים לפניו, ואבני נגף הם מלאים, אבל הרצון להיות טוב - זהו רוח גן עדן אלהים, המושב בנשמה וממלא אותה אשר אין קץ, עד אשר גם אש הגיהנם של הצער העמק מתהפף גם הוא לנחל עדנים.

ד. התשובה היא מחברת עם הגבורה האישית, "אשרי איש ירא ד'" - "אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש", והדבר למד מענינו: אשרי מי שהוא איש כשהוא עושה תשובה. הגבורה האישית

חפץ - רצון. הולך נכוחות - הולך ישר. מחברת עם הגבורה האישית - הגבורה האישית נצרכת לתשובה בשביל ההחלטה לשוב (בשביל היכולת לא לשוב על החטאים) ובכל העמידה וההתקדמות בתהליך התשובה. כשהוא איש - [עבודה זרה יט ע"א] מעלת האדם שעושה תשובה כשעדיין כוחותיו במותניו ויצריו תקיפים - עולה על תשובה של אדם זקן שייצרו כבר נחלש. מי שהוא איש - שיש בו גבורה ועמה הוא עושה את תשובתו.

